การวางทิศทางของวัดในเมืองประวัติศาสตร์หลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว *

Nittha Bounpany
หลักสูตรภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ชัยสิทธิ์ ด่านกิตติกุล
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

การศึกษาการวางทิศทางของผังบริเวณ และการหันหน้าวัดในเมืองหลวงพระบางนี้ใช้การพิจารณาจากการวางตัวและการหันหน้าของสิม ซึ่งเป็นอาคารประธานของวัด พบว่า การวางทิศทางมีความสัมพันธ์กับคติในการวางผังเรือนพื้นถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวลาวที่ให้ความสำคัญกับแนวทางการไหลของสายน้ำ กล่าวคือ จะวางแนวอาคารให้หันสันหลังคาขนานกับสายน้ำ โดยหันด้านหน้าไปทางทิศต้นน้ำ ทั้งนี้ จากการศึกษาไม่พบการวางผังอาคารตามคติพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับทิศตะวันออก ดังเช่นการออกแบบวางผังวัดในวัฒนธรรมล้านนาและสุโขทัยซึ่งมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์กับหลวงพระบาง

ทว่าต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 24 จากการศึกษาพบว่าเริ่มมีการวางผังและการหันทิศของสิมที่ให้ความสำคัญกับเส้นทางสัญจร และการเข้าถึง ดังมีกรณีศึกษา สิมที่ก่อสร้างขึ้นใหม่ในวัดเดิมที่หันหน้าสู่เส้นทางสัญจร ทว่าก็มีตัวอย่างไม่มากนัก เนื่องจากในเวลาต่อมาเมืองหลวงพระบางประสบปัญหาเสถียรภาพทางการเมืองจากการที่ฮ่อเข้าปล้นเมือง และต่อมาตกเป็นเมืองในอารักขาของฝรั่งเศส จนเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบสังคมนิยมประชาธิปไตย และต่อมาเมื่อเมืองหลวงพระบางได้รับการยกย่องให้เป็นแหล่งมรดกโลก ทำให้การรื้อสิมเก่าลงและสร้างใหม่ไม่อาจทำได้ต่อไป จึงทำให้ในเขตพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์หลวงพระบางไม่ปรากฏตัวแบบสิมที่หันหน้าเข้าสู่เส้นทางสัญจรอีก

คำสำคัญ: การวางทิศ | วัด | หลวงพระบาง

.....

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง Nittha BOUNPANY. *"ภูมิทัศน์เมืองประวัติเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง สปป.ลาว (Historic Urban Landscape of The World Heritage Town of Luang Prabang)"* บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร และสนับสนุนการพัฒนาบทความโดยโครงการวิจัยเมธีวิจัยอาวุโส สกว. ศาสตราจารย์ ดร. เสมอชัย พูลสุวรรณ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทในบริบทวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ (คริสต์ศตวรรษที่ 11-ปัจจุบัน) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และอาจารย์ ดร.เกรียงไกร เกิดศิริ ผู้แนะนำประเด็นและมอบข้อมูลต่างๆ ของเมืองหลวงพระบางในการพัฒนาบทความ ซึ่งผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

The Orientation of Temple's Layout Plan in World Heritage Town of Luang Phrabang, Lao PDR.

Nittha Bounpany
Master of Landscape Architecture Program
Faculty of Architecture, Silpakorn University

Chaiyasit Dankittikul
Faculty of Architecture, Silpakorn University

Abstract

The study of building orientation of temples in Luang Phrabang is based on Sim, the principle building of the temple. It was found that building orientation related to traditions and beliefs of vernacular houses of the locals and the tide. That is, the roof was placed along the tide. In addition, building orientation here was not based on Buddhist custom, when buildings faced the east side. It was also found that building orientation of temples in Lanna and Sukhothai had cultural and historical practices in common.

However, in 24th Buddhist Century, building orientation of Sim was changed. That is, transportation route played important role to religious buildings; however, there were not many evidences left. Then, when Luang Phrabang faced political problems and French colony, and finally became the World Heritage city of Lao PDR, many old Sim were removed, and were not reconstructed, as a result, there was no evidence of Sim which faced the transportation route.

Key Words: Orientation | Layout Plan | Temple | Luang Prabang

1. กล่าวนำ

"เมืองหลวงพระบาง" แห่งสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นนครประวัติศาสตร์ที่มีพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยรัฐจารีต ในฐานะเป็นศูนย์กลางของรัฐจารีตล้านช้างตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 19-23 ต่อมารัฐจารีตล้านช้างก็ได้แยกการปกครองออกเป็น 3 ศูนย์กลาง คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาสัก จวบจนการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สมัยอาณานิคมในช่วงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งต่อมาได้รับการปลดปล่อยเป็นเอกราช และปกครองในระบอบสังคมนิยมประชาธิปไตย แม้ว่าสถานการณ์ทางการเมืองจะเปลี่ยนแปลงอย่างไร เมืองหลวงพระบางก็ยังคงมีบทบาทความสำคัญมาอย่างต่อเนื่อง แม้จนกระทั่งปัจจุบันที่แม้ว่าเมืองหลวงพระบางจะไม่ได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการปกครองของสปป.ลาว ทว่าก็ได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาสำคัญของสปป.ลาว

นอกจากนี้ เมืองหลวงพระบางยังมีองค์ประกอบในระดับผังเมืองตามแบบแผนก่อนสมัยใหม่ (Pre-modern) เข้าสู่รอยต่อของความเป็นสมัยใหม่ (Modern) โดยได้รับอิทธิพลจากสมัยเป็นอาณานิคม (Colonial Period) ซึ่งยังคงรักษาไว้ได้อย่างดีมากที่สุดแห่งหนึ่งในบรรดาเมืองประวัติศาสตร์สำคัญในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนกระทั่งปัจจุบันหลวงพระบางก็ยังคงรักษาแบบแผนการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อเดิม รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรม และฮีตคองประเพณีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและโดดเด่น อันเป็นเหตุผลที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เมืองหลวงพระบางได้รับการยกย่องเป็นเมืองมรดกโลก

ด้วยคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) และมรดกทางวัฒนธรรมจับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) ด้วยคุณค่าในมิติต่างๆ ทำให้เมืองหลวงพระบางได้รับการยกย่องจากคณะกรรมการมรดกโลก (World Heritage Committee) แห่งองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) หรือเรียกย่อว่า *"ยูเนสโก (UNESCO)"* ให้เป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม เมื่อปีค.ศ.1995 | พ.ศ.2538 |

เมืองหลวงพระบางมีความโดดเด่นของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์มีพัฒนาการการเกิดเนื้อเมืองอย่างต่อเนื่อง ตัวเมืองหลวงพระบางจึงประกอบขึ้นจากผลลัพธ์ของภูมิทัศน์วัฒนธรรม และการวางผังในหลายระดับ ซึ่งในบทความนี้มุ่งอธิบายในประเด็นแบบแผนในการวางทิศทางของวัดในเมืองหลวงพระบางโดยกำหนดจากการวางทิศทางของสิม เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการวางผังระดับเมืองต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของบทความ

เพื่ออธิบายแบบแผนการวางผัง และภูมิสถาปัตยกรรมวัดในเมืองหลวงพระบาง เพื่อหาคำอธิบายว่าในการวางทิศของวัดในวัฒนธรรมลาวหลวงพระบางว่าได้รับอิทธิพลจากชุดความคิดในการวางทิศของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนพักอาศัยอันเป็นคติความเชื่อพื้นฐานของชาวลาวที่ให้ความหมายของการวางทิศทางที่สัมพันธ์กับสายน้ำ หรือการวางทิศสัมพันธ์กับคติทางพุทธศาสนา หรือการวางทิศที่สัมพันธ์กับการสัญจร และการเข้าถึง และมีปัจจัยใดที่แวดล้อมในการวางผังดังกล่าว

3. ระเบียบวิธีวิจัย

ในบทความนี้ใช้ระเบียบวิธีในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ 2 ส่วน คือ ข้อมูลจากการแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ อันประกอบด้วยสถานภาพความรู้และข้อเสนอจากการศึกษาที่ผ่านมา และข้อมูลปฐมภูมิจากการลงภาคสนาม สำรวจรังวัด จัดทำระบบพิกัดทางภูมิศาสตร์ และภาพถ่ายทางอากาศโดยอากาศยานไร้คนขับ เพื่อนำมาประกอบกับฐานข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ เพื่ออภิปรายผลถึงรูปแบบการวางผัง และองค์ประกอบของวัดในเมืองเก่าหลวงพระบาง

ภาพที่ 1: แผนที่แสดงทำเลที่ตั้งวัดต่างๆ ในเมืองหลวงพระบาง ทั้งนี้ 1.วัดเชียงทอง 2.วัดปากคาน 3.วัดคีลี 4.วัดสีบุนเฮือง 5.วัดสิริมงคุน 6.วัดสบสุขาราม 7.วัดแสนสุขาราม 8.วัหนองศรีคูนเมือง 9.วัดสีพุทบาท 10.วัดป่าไผ่ 11.วัดเชียงม่วน 12.วัดจูมค้อง 13.วัดถ้ำพูสี 14.วัดจอมสี 15.วัดอาไพ 16.วัดป่าฮวก 17.วัดใหม่สุวรรณภูมาราม 18.วัดโพนชัย 19.วัดหอเสี่ยง 20.วัดมหาธาตุ 21.วัดอาฮาม 22.วัดวิชุนราช 23.วัดหมื่นนา 24.วัดพันหลวง 25.วัดโพนสะอาด 26.วัดมโนรม 27.วัดธาตุหลวง 28.วัดพระบาทใต้ 29.วัดเชียงแมน 30.วัดจอมเพชร 31.วัดล้องคูน 32.วัดหาดเสี้ยว 33.วัดคกปาบ
ปรับปรุงจาก: ฐานข้อมูลระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ของห้องการมรดกโลกหลวงพระบาง ปีพ.ศ.2554 | ค.ศ.2011

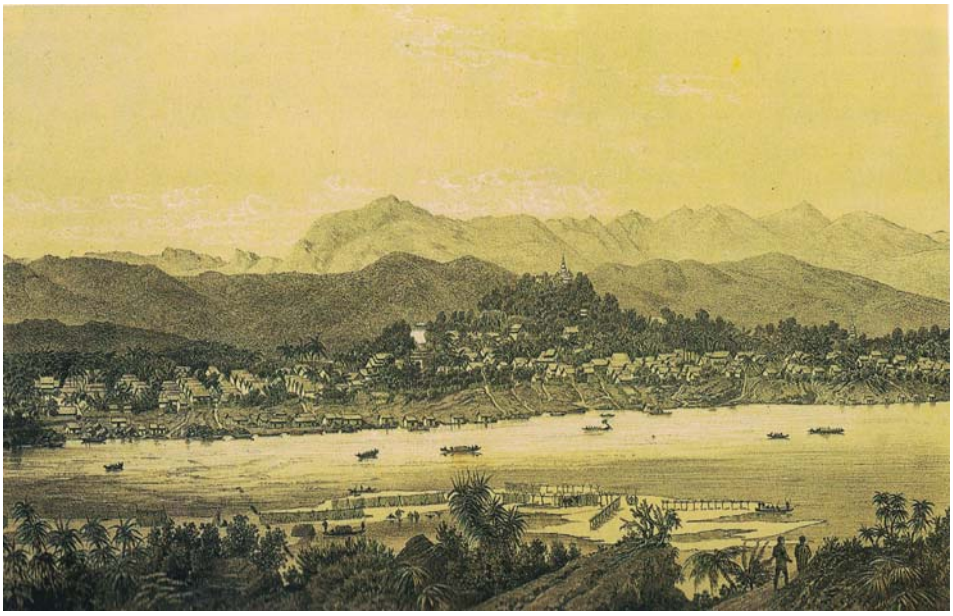
4. พื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษา คือ *"วัด"* ซึ่งอยู่ใน *"พื้นที่วัด (Zpp-M)"* ซึ่งกำหนดโดยห้องการมรดกหลวงพระบาง ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ดูแลเมืองมรดกโลกหลวงพระบางในมิติต่างๆ ทั้งนี้ วัดที่คัดมาเป็นกรณีศึกษานั้น เป็นวัดที่มีอาคารประธานของวัด คือ *"สิม"* โดยมีทำเลที่ตั้งอยู่ใน *"เขตการอนุรักษ์ศาสนสถานในพื้นที่ของเขตการอนุรักษ์ตัวเมืองเก่า (Zpp-Ua)"* และ *"เขตการอนุรักษ์ล้อมรอบใจกลางเมืองเก่า (Zpp-Ub)"* ตามที่กำหนดโดยห้องการมรดกหลวงพระบาง ซึ่งมีกรณีศึกษาทั้งสิ้น 33 วัด ที่นำมาใช้ศึกษาในบทความนี้

ในการศึกษานี้ได้ให้ความสำคัญกับการวางทิศของสิม เนื่องจากเป็นอาคารประธานที่สำคัญที่สุดของวัดในวัฒนธรรมลาวหลวงพระบาง ทั้งนี้ ถือว่าการวางทิศและการหันหน้าของสิมเป็นการวางทิศและการหันหน้าของวัดด้วย

5. แนวคิดเกี่ยวกับการวางผังและการวางทิศทางอาคารในวัฒนธรรมลาว

จากภาพเขียนของ Louis Delaporte ชาวฝรั่งเศส เขียนภาพเมืองหลวงพระบาง เมื่อปีค.ศ. 1867 | พ.ศ.2410 ย้อนกลับไปเมื่อ 150 ปีที่แล้ว โดยมีมุมจากอีกฝั่งของแม่น้ำโขง ถือเป็นหลักฐานสำคัญที่ชี้ให้ถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของหลวงพระบางในอดีต เมืองถูกล้อมรอบด้วยภูเขาสูงชันเป็นกำแพงเมือง โดดเด่นด้วยพระธาตุภูสี โดยมีวัดวาอาราม พระราชวัง และบ้านเรือนของประชาชนอยู่รอบๆ จากภาพเขียนแสดงให้เห็นรูปแบบและการวางทิศทางอาคารประเภทต่างๆ ซึ่งวางตัวขนานกับสายน้ำโขง (ดูภาพที่ 2)

ภาพที่ 2: ภาพเขียนเมืองหลวงพระบางโดย Louis Delaporte เมื่อปี ค.ศ.1867 | พ.ศ.2410
ที่มา: **A Pictorial Journey on the Old Mekong Cambodia, Laos, Yunnan, 1866-1868.** Bangkok: White Lotus. p.182.

จากการศึกษาของโซฟี เคลมองท์-ชาร์ ปองติเอร์ และปีแอร์ เคลมองท์ *"เรือนลาว: ในเขตเวียงจัน และหลวงพระบาง"* เมื่อปี ค.ศ.2003 | พ.ศ.2546 เสนอว่าการสร้างบ้านเรือนของชาวลาวมักจะเลือกที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณราบลุ่มใกล้กับแม่น้ำเพื่อการใช้สอย และทำมาหากิน ขณะเดียวกันการตั้งถิ่นฐานมักจะกำหนดทิศในพื้นที่ โดยอิงตามทิศทางของน้ำไหลสายที่อยู่ใกล้บ้านที่ตนตั้งบ้านอยู่เป็นหลัก (Clement S. and Clement P., 2003)

ประเด็นเรื่องการวางทิศของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนพักอาศัยของชาวลาวที่สัมพันธ์กับสายน้ำยังได้รับการพัฒนาแนวคิดต่อเนื่องและเสนอให้เห็นความซับซ้อนของชุดความคิดที่เกี่ยวเนื่องกับการวางผัง ดังการศึกษาของจันทนีย์ จิรัณธนัฐ (Chiranthanut C., 2010) ซึ่งศึกษาการวางผังและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนที่อยู่อาศัยของชาวลาวที่บ้านปากซี ซึ่งอยู่ใต้เมืองหลวงพระบางลงมาตามลำแม่น้ำโขง โดยมีข้อเสนอว่า ในการวางทิศทางของเรือนพื้นถิ่นของชาวลาวยังกำหนดให้ทิศทางต้นน้ำเปรียบเป็นทิศเหนือเสมือน และทางทิศท้ายน้ำเปรียบเป็นทิศใต้เสมือน ในกรณีที่ในตำแหน่งแห่งที่ของหมู่บ้านนั้นไม่ได้เอื้อให้สามารถวางตัวอยู่ในทิศเหนือ-ใต้จริง ซึ่งทำให้บ้านเรือนของชาวลาวนั้นหันหน้าไปยังทิศเหนือเสมือนดังกล่าวด้วย (Chiranthanut C., 2010)

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาเรื่องการวางผังก่อสร้างพุทธศาสนสถานที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมลาว โดยเฉพาะการวางผังก่อสร้างอาคารประดิษฐานพระพุทธรูปประธานของวัด อาทิเช่น โบสถ์ และวิหาร ผู้วิจัยได้พิจารณาจากประสบการณ์ภาคสนามในเมืองประวัติศาสตร์ร่วมสมัยกับเมืองหลวงพระบาง อาทิ สุโขทัย และเชียงใหม่ ซึ่งพบว่า อาคารสำคัญทางศาสนานั้นจะวางผังตัวอาคารให้ความสำคัญกับทิศตะวันออกด้วยเป็นทิศมงคลทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นทิศที่ดวงอาทิตย์ขึ้นจากฟากฟ้า อันเป็นข้อเปรียบเทียบกับการที่พระพุทธศาสนาได้ส่องแสงขับไล่ความมืดมิดของกิเลสให้หมดสิ้นไป โดยการยกเหตุการณ์การตรัสรู้ของพุทธองค์ว่าทรงประทับนั่งหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกและตรัสรู้ในยามหัวรุ่งที่พระอาทิตย์แรกฉายแสงขึ้นทางขอบฟ้าทางทิศตะวันออก เพราะฉะนั้นอาคารสำคัญในพุทธศาสนาจึงสร้างให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก อันหมายความว่าหันแกนในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตกนั่นเอง (สัมภาษณ์ Kirdsiri, 2017)

จากข้อเสนอทางวิชาการดังกล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะตรวจสอบทิศทางการวางผังวัดในเมืองหลวงพระบางว่ามีการวางตัวในทิศทางอย่างไร และมีความสัมพันธ์กับลำน้ำตามธรรมเนียมการวางผังและการวางทิศในการก่อสร้างสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่อยู่อาศัยเรือนลาว หรือการวางทิศตามคติธรรมเนียมการวางผังและวางทิศตามหลักทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ กำหนดการวางแกนทิศทางของวัดและทิศทางด้านหน้าวัดนั้นใช้การกำหนดจากการวางแกนและหันหน้า *"สิม"* ซึ่งเป็นอาคารที่สำคัญที่สุดของวัดในเมืองหลวงพระบาง และวัฒนธรรมลาว เป็นเครื่องมือหลักในการกำหนดทิศด้านหน้าว่าวัดกรณีศึกษานั้นหันหน้าไปในทิศทางใด

6. ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลักษณ์ทางธรรมชาติ และการวางผังเมืองหลวงพระบาง

ด้วยลักษณะของเมืองหลวงพระบางที่มีทำเลที่ตั้งสัมพันธ์กับแม่น้ำโขงและแม่น้ำคาน อันทำให้ภูมิสัณฐานเป็นแหลมวางตัวแนวตะวันออกเฉียงเหนือ-ตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งสัมพันธ์กับแนวการไหลของแม่น้ำโขงที่อยู่ทางตะวันตกของเมือง และแม่น้ำคานที่ไหลโอบทางด้านตะวันออกแล้วโอบ กระ

หวัดขึ้นไปทางเหนือก่อนจะบรรจบกับแม่น้ำโขง สำหรับผังเมืองหลวงพระบางนั้นมีถนนสายหลักที่วางตัวขนานกับแม่น้ำโขง ทางตอนเหนือของหัวแหลมเมืองหลวงพระบาง ซึ่งเรียกว่า *"หัวเมือง"* เป็นที่ตั้งของวัดสำคัญของเมือง คือ *"วัดเชียงทอง"* ซึ่งเป็นวัดที่สำคัญสูงสุดของหลวงพระบาง ในขณะที่บนพื้นที่ลาดเชิงเขาฝั่งตรงข้ามแม่น้ำโขงเป็นที่ตั้งของวัดล้องคูนถูกสร้างขึ้นในแกนเดียวกันอย่างจงใจ

ทั้งนี้ การวางผังเมืองหลวงพระบางสัมพันธ์กับทิศทางการไหลของแม่น้ำ กล่าวคือ ให้ความสำคัญกับทิศต้นน้ำซึ่งมีสถานะเปรียบได้กับทิศเหนือ และจะสร้างอาคารให้สันหลังคาขนานกับแนวทางการไหลของสายน้ำ ดังที่ของโซฟี เคลมองท์-ซาร์ ปองติเอร์ และปีแอร์ เคลมองท์ ได้เสนอไว้ในหนังสือเรื่อง *"เรือนลาว"* (Clement S. and Clement P., 2003) ทว่าข้อเสนอดังกล่าวยังไม่ได้ถูกนำมาใช้อธิบายการวางแกนทิศทางของอาคารทางศาสนา

ในเมืองหลวงพระบางมีการสร้างวัดมากมายกระจายไปทั่วเมือง แสดงให้เห็นว่ามีวัดอยู่ตำแหน่งใดนั้นก็จะมีหมู่บ้านในบริเวณนั้น และส่วนมากมักจะตั้งชื่อของหมู่บ้านตามชื่อของวัด ในการสังเกตลักษณะของหมู่บ้านตามความเชื่อของชาวลาว โดยเฉพาะที่เมืองหลวงพระบางนั้นจะยึดทำเลที่ตั้งของศาสนสถานเป็นหลักสำคัญของการตั้งหมู่บ้าน ทั้งนี้ จะเลือกทำเลที่ตั้งของวัดประจำหมู่บ้านไว้ตรงพื้นที่เหนือสุดของขอบเขตหมู่บ้านตามทิศทางการไหลของแม่น้ำ หรือบางหมู่บ้านพบว่าเลือกพื้นที่ดอนโคกที่สูงที่สุดของผังบริเวณเป็นที่ตั้งของวัด ส่วนบ้านเรือนประชาชนจะเกาะกลุ่มกันอยู่ทางใต้ หรือพื้นที่ที่ต่ำกว่า เพราะมีความเชื่อว่าวัดนั้นคือสถานที่แห่งศักดิ์สิทธิ์ที่ซึ่งต้องเคารพบูชากราบไหว้ในพุทธศาสนา

ภาพที่ 3: ลักษณะที่ตั้งของเมืองหลวงพระบาง ตั้งอยู่ในทำเลที่ตั้งที่แม่น้ำคานที่ไหลลงมาจากภาคเหนือของสปป.ลาว ไหลลงมาบรรจบกับแม่น้ำโขง ซึ่งตรงทำเลที่ตั้งดังกล่าวมีโขดเขาเป็นภูมิประเทศฐาน ทำให้แม่น้ำคานถูกบังคับให้ไหลโอบกระหวัดขึ้นทางทิศเหนือก่อนจะวกมาบรรจบกับแม่น้ำโขง ทำให้สัณฐานของภูมิประเทศมีลักษณะเป็นดั่งหัวแหลม

ภาพที่ 4: ลักษณะความสัมพันธ์ในระดับโครงสร้างผังเมืองหลวงพระบาง

ภาพที่ 5: แผนผังแสดงทิศทางการไหลของแม่น้ำโขง และวัดสำคัญของเมืองหลวงพระบาง

7. การวางทิศทางของวัดในเมืองหลวงพระบาง

จากสมมติฐาน 2 ประเด็นข้างต้น เมื่อนำมาเป็นกรอบแนวทางในการศึกษา และการลงเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อตรวจสอบสมมติฐาน ทั้ง 3 ประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น คือ *“การวางผังที่สัมพันธ์กับทิศทางการไหลของแม่น้ำ”* *“การวางผังที่สัมพันธ์กับคติทางพุทธศาสนา”* และ *“การวางผังที่สัมพันธ์กับการเข้าถึงและเส้นทางสัญจร”* จากการศึกษาพบว่า วัดในเมืองหลวงพระบางมีการวางผังใน 2 ลักษณะ คือ *“การวางผังที่สัมพันธ์กับทิศทางการไหลของแม่น้ำ”* และ *“การวางผังที่สัมพันธ์กับการเข้าถึงและเส้นทางสัญจร”* ไม่พบ *“การวางผังที่สัมพันธ์กับคติทางพุทธศาสนา”* ทั้งนี้ แบบผังบริเวณของวัดที่ใช้ในการอธิบายในเนื้อหาส่วนนี้ใช้แผนผังจากหนังสือแนะนำ Fascicule de Recommandation No 8: Monasteres (Luang Prabang, 2001) ดังนี้

7.1 การวางทิศที่สัมพันธ์กับทิศทางการไหลของแม่น้ำ

จากการลงศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อตรวจสอบสมมติฐาน พบว่า วัดในเมืองหลวงพระบางมีความนิยมในการวางทิศทางที่สัมพันธ์กับทิศทางการไหลของแม่น้ำ กล่าวคือ จะวางแนวแกนโดยกำหนดให้แนวสันหลังคาของอาคารทางศาสนาที่สำคัญให้ขนานกับสายน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับการวางทิศทางของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนที่อยู่อาศัยของชาวลาวตามข้อเสนอของโซฟี เคลมองท์-ซาร์ ปองติเอร์ และปีแอร์ เคลมองท์ (Clement S. and Clement P., 2003) และจันทนีย์ จิรัณธนัฐ (Chiranthanut C., 2010) ซึ่งแนวความคิดในการวางผังดังกล่าวเป็นแนวความคิดที่เก่าแก่ และเป็นหัวใจหลักของการวางผังบริเวณของวัดที่เป็นวัดหลวงและวัดที่สำคัญมาแต่เดิม

จากการลงสนามพบว่า มีวัดหลวงประจำเมือง วัดสำคัญ และวัดของชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 33 วัด ในเขตอนุรักษ์เมืองเก่า Zpp-Ua มีจำนวน 21 วัด และเขตล้อมรอบเมืองเก่า Zpp-Ub มีจำนวน 12 วัด ที่มีการวางผังโดยแสดงความสัมพันธ์กับสายน้ำ ดังรายละเอียดดังจะกล่าวต่อไป

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาทำเลบริเวณหัวแหลมเมืองหลวงพระบาง ซึ่งวางตัวในแนวตะวันออกเฉียงเหนือ-ตะวันตกเฉียงใต้ เป็นทำเลที่ถูกกระหนาบด้วยแม่น้ำสองสาย คือ *“แม่น้ำโขง”* และ *“แม่น้ำคาน”* ทำให้เป็นทำเลที่ย่อมบังคับให้วัดที่สร้างขึ้นตามจารีตการวางผังของชาวลาวที่หันแกนให้ขนานกับสายน้ำได้แสดงออกอย่างชัดเจนมีด้วยกันจำนวน 30 วัด

สำหรับ กรณีของ *“วัดเชียงทอง”* ซึ่งเป็นวัดที่สำคัญที่สุดในเมืองหลวงพระบาง จากทำเลที่ตั้งที่สัมพันธ์กับและประชิดกับสายน้ำโขงจึงวางตัวอาคารประธานของวัดให้วางตัวของแนว อีกทั้งยังอยู่ในทำเลที่เป็น *“หัวเมือง”* หรือทำเลที่ตั้งบนสุดของชุมชนหรือเมือง ด้วยสภาพทางกายภาพดังที่กล่าวมานั้น จึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่าเพราะเหตุใดวัดเชียงทองจึงเป็นวัดที่สำคัญที่สุดของเมืองหลวงพระบาง

ภาพที่ 6: ภาพถ่ายทางอากาศแสดงที่ตั้งของวัดเชียงทองและทิศทางการไหลของแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งอิทธิพลของการวางทิศทางของสิม และการหันหน้าของสิมไปทางทิศต้นน้ำ

ภาพที่ 7: ผังบริเวณวัดเชียงทอง

ภาพที่ 8: รูปด้านข้างวิหารวัดเชียงทอง

ไม่ไกลจากวัดเชียงทอง คือ *"วัดปากคาน"* และ *"วัดคิลี"* ซึ่งต่างเป็นวัดที่มีอายุการก่อสร้างเก่าแก่ ทว่าความน่าสนใจของวัดทั้งสองนั้น อยู่ตรงที่มีทำเลที่ตั้งที่ใกล้ชิดกับแม่น้ำคานมากกว่าแม่น้ำโขง ซึ่งทำเลดังกล่าวนั้นเป็นจุดที่แม่น้ำคานไหลไปในทิศทางตรงกันข้ามกับแม่น้ำโขง ทว่าในการวางผังของวัดทั้งสองกลับหันหน้าไปยังทิศต้นน้ำของแม่น้ำโขง จากประเด็นดังกล่าวทำให้มีข้อเสนอที่อธิบายขยายต่อความซับซ้อนของชุดความคิดในการวางผัง กล่าวคือ หากมีแม่น้ำหลายสายที่ส่งอิทธิพลหรือแวดล้อมพื้นที่ และแม้ว่าแม่น้ำสายหนึ่งจะมีทำเลอยู่ใกล้ชิดกับผังบริเวณของวัดมากกว่าแม่น้ำอีกสายหนึ่ง ทว่าในการออกแบบวางผังนั้นจะยึดโยงผังบริเวณของวัดเข้ากับทิศทางการไหลของแม่น้ำสายที่มีความสำคัญสูงสุด

ภาพที่ 9: ผังบริเวณวัดคิลี (ซ้าย) และวัดปากคาน (ขวา) ซึ่งตั้งอยู่บริเวณหัวแหลมของเมืองหลวงพระบาง หรือที่เรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า *"หัวเมือง"* ซึ่งจะเห็นได้ว่าทำเลที่ตั้งวัดใกล้ชิดกับแม่น้ำคาน ทว่าการวางตัวได้อิงกับทิศทางการไหลของแม่น้ำโขง

ถัดลงมาจากวัดเชียงทองลงมาทางใต้ตามแนวการไหลของแม่น้ำโขง เป็นที่ตั้งของ *"วัดสีบุนเฮือง" "วัดสิริมุงคุน" "วัดแสนสุขาราม" "วัดป่าไผ่" "วัดจูมค้อง" "วัดแสนสุขาราม"* "วัดสีพุดทะบาด" ซึ่งต่างก็วางทิศทางของสิมให้ขนานกับแนวการไหลของแม่น้ำโขง และหันหน้าไปทางทิศต้นน้ำตลอดจนวัดด้านใต้ของเมือง อาทิ *"วัดหอเสี่ยง" "วัดมหาทาด" "วัดทาดหลวง" และ "วัดพะบาดใต้"* ต่างก็วางผังและทิศดังที่กล่าวมาข้างต้น

ผังบริเวณวัดสีบุนเฮือง

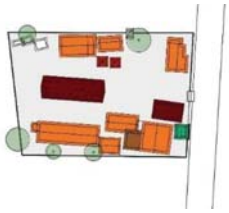
ผังบริเวณวัดสิริมงคุน

ผังบริเวณวัดสบสุขาราม

ผังบริเวณวัดแสนสุขาราม

ผังบริเวณวัดป่าไผ่

ผังบริเวณวัดจุมค้อง

ผังบริเวณวัดสีพุดทะบาด

ผังบริเวณวัดใหม่สุวันพูมาราม

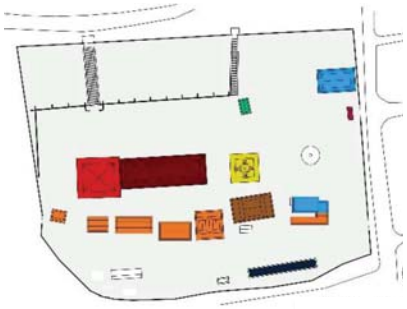
ผังบริเวณวัดโพนไซ

ผังบริเวณวัดหอเสี่ยง

ผังบริเวณวัดมหาทาด

ผังบริเวณวัดทาดหลวง

ทิศทางการไหล
ของแม่น้ำโขง

ภาพที่ 10: แสดงแผนผังบริเวณวัดต่างๆ ที่มีการวางทิศทางของสิมสัมพันธ์กับทิศทางการไหลของแม่น้ำโขง

ทั้งนี้ วัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ตอนในของตัวเมืองห่างจากแม่น้ำโขงเข้ามา จากการศึกษาพบว่าแม้จะไม่ได้มีที่ตั้งสัมพันธ์กับแม่น้ำโขงโดยตรงแต่ก็ยังใช้คติในการวางผังให้มีแกนทิศและการหันหน้าวัดของวัดไปตามคติดังกล่าวมาข้างต้น เช่น *“วัดมะโนรม”* *“วัดอาไพ”* เป็นต้น

สำหรับ *“วัดวิชุนราด”* ซึ่งเป็นวัดที่มีประวัติศาสตร์การก่อสร้างที่เก่าแก่ยาวนานมาตั้งแต่เมื่อครั้งรัชกาลพระเจ้าฟ้างุ่ม (Boonyasurat W., 2005: 154) นอกจากนี้ พื้นที่ด้านข้างวัดวิชุนราดคือ *“วัดอาฮาม”* ซึ่งแม้ว่าจะไม่มีประวัติศาสตร์การก่อสร้างที่ชัดเจน ทว่าด้วยหน้าที่ของวัดอาฮามอันเป็นสถานที่ตั้งของหอที่เก็บรักษาหุ่นเทวดาประจำเมือง คือ ปู่เยอ-ย่าเยอ ทำให้ผู้วิจัยมีสมมติฐานถึงอายุการก่อสร้างว่าต้องมีอายุเก่าแก่ เนื่องจากมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับวัดวิชุนราด

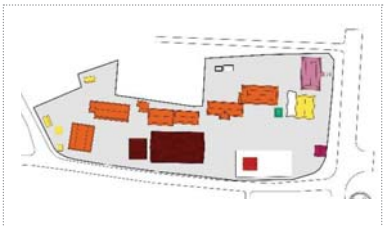
ทั้งนี้ ลักษณะการวางผังของวัดวิชุนราด และวัดอาฮามก็ได้แสดงถึงแนวคิดการวางผังที่สัมพันธ์กับแม่น้ำโขงอันเป็นแม่น้ำสายหลักของเมืองหลวงพระบาง ทั้งที่วัดวิชุนราด วัดอาฮาม วัดมะโนรม วัดอาไพ และวัดหมื่นนา ตั้งอยู่ใกล้กับแม่น้ำคานมากกว่าแม่น้ำโขง และเป็นวัดที่มีอายุการก่อสร้างเก่าแก่ดังกล่าวถึงในเอกสารทางประวัติศาสตร์ลาวฉบับต่างๆ จึงแสดงให้เห็นว่า การวางผังตามแนวคิดดังกล่าวมีมาเก่าแก่ อย่างช้าในราวพุทธศตวรรษที่ 21 ในรัชกาลพระเจ้าฟ้างุ่มเป็นต้นมา

ผังบริเวณวัดวิชุนราด

ผังบริเวณวัดอาฮาม

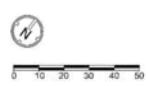
ผังบริเวณวัดมโนรม

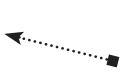

ผังบริเวณวัดอาไพ

ผังบริเวณวัดหมื่นนา

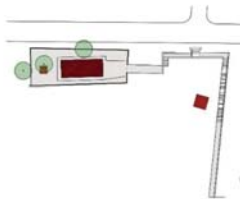

ทิศทางการไหลของแม่น้ำโขง

ภาพที่ 10: แสดงแผนผังบริเวณวัดต่างๆ ที่มีการวางทิศทางของสิมสัมพันธ์กับทิศทางการไหลของแม่น้ำโขง แม้ว่าทำเลที่ตั้งของวัดจะไม่ได้สัมพันธ์กับแม่น้ำโขงในทางกายภาพ เนื่องจากตั้งอยู่ลึกเข้ามาในพื้นที่เมืองตอนใน นอกจากนี้ จะเห็นว่าการวางผังที่ให้ทิศทางสัมพันธ์กับแม่น้ำโขงต้องเป็นวิธีกปฏิบัติที่มีมาเก่าแก่อย่างน้อยตั้งแต่ในราวพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา เนื่องจากวัดกลุ่มนี้เป็นวัดเก่าแก่ของเมืองหลวงพระบาง โดยเฉพาะวัดวิชุนราด วัดอาฮาม และวัดมะโนรม

นอกจากนี้ ยังมีวัดอีกกลุ่มหนึ่งที่แม้จะไม่ได้มีทำเลที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบ ทว่าสร้างอยู่บนพื้นที่ลาดชันเชิงเขา และแม้ว่าจะมีการปรับสภาพพื้นที่ให้เหมาะสมกับการก่อสร้างอยู่บ้าง แต่ก็มีข้อจำกัดด้านเทคนิควิธี และเครื่องมือในการก่อสร้าง จึงมีการปรับสภาพพื้นที่ไม่มากนักเพียงพอให้อาคารสำคัญก่อสร้างได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและภูมิลักษณ์ของพื้นที่ตามแนวความคิดเรื่อง *"ภูมิทัศน์วัฒนธรรม"* อย่างชัดเจน แต่ด้วยธรณีสัณฐานของที่ตั้งของเมืองหลวงพระบางมีลักษณะเป็นแนวภูเขาซึ่งได้ทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดแนวทางไหลให้แก่แม่น้ำสายต่างๆ ไปในตัว ทำให้การออกแบบวางผังวัดบนที่ลาดชันดังกล่าวนั้นได้วางตัวสัมพันธ์แกนขนานกับเส้นแนวระดับของพื้นที่ (Contour Line) ซึ่งก็ขนานกับแม่น้ำโขงตามคติไปโดยปริยาย ดังตัวอย่างเช่น *"วัดสีพุดทะบาด"* และ *"วัดป่าฮวก"* ซึ่งอยู่ในตัวเมืองหลวงพระบาง

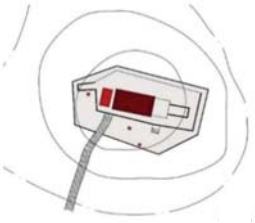
นอกจากนี้ ฝั่งตรงกันข้ามกับเมืองหลวงพระบางซึ่งเรียกว่า *"ฝั่งเชียงแมน"* ซึ่งมีภูมิลักษณ์เป็นแนวภูเขาที่ทอดตัวยาวขนานกับแม่น้ำโขงก็มีการสร้างวัดอยู่บนแนวภูเขาและที่ลาดเชิงเขาดังกล่าวด้วย ทั้งนี้ จะเห็นว่ามีการออกแบบวิธีการออกแบบวางผังให้ตัวอาคารประธานวางแนวของสันหลังคาขนานกับแม่น้ำโขง และหันหน้าอาคารไปทางทิศเหนือน้ำเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่าง *"วัดล้องคูน" "วัดจอมเพชร" "วัดเชียงแมน"* เป็นต้น

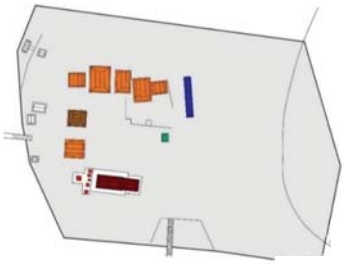
ผังบริเวณวัดป่าฮวก

ผังบริเวณวัดเชียงแมน

ผังบริเวณวัดจอมเพชร

ผังบริเวณวัดล้องคูน

ภาพที่ 11: แสดงแผนผังบริเวณวัดต่างๆ ที่มีทำเลที่ตั้งอยู่บนที่ลาดเชิงเขาในการก่อสร้างสิมและวัดจึงมีการปรับสภาพพื้นที่ตั้งให้เหมาะสมสอดคล้องเพียงพอกับการก่อสร้าง อย่างไรก็ตามด้วยภูมิลักษณ์ทางธรรมชาติของโขดเขาอันเป็นที่ตั้งจองเมืองหลวงพระบาง ที่เป็นปัจจัยกำกับแนวการไหลของลำน้ำโขง จึงทำให้การวางตัวของสิมจึงมีความสัมพันธ์กับแนวการไหลของแม่น้ำโขงไปด้วยโดยปริยาย

7.2 การวางผังที่สัมพันธ์กับการเข้าถึงและเส้นทางสัญจร

ในเหตุการณ์มหาอัคคีภัยในเมืองหลวงพระบางจากเหตุฮ่อได้บุกเข้าปล้นและเผาเมืองหลวงพระบางในราวปีค.ศ.1815 | พ.ศ.2358 และการเป็นเมืองในอารักขาของฝรั่งเศสปี ค.ศ.1873 | พ.ศ.2416 ในเหตุการณ์ครั้งนั้นส่งอิทธิพลให้เกิดการวางผังเมืองหลวงพระบางครั้งใหญ่ รวมทั้งมีการก่อสร้างสาธารณะสถาปัตยกรรมของรัฐจำนวนมากด้วย

ทั้งนี้ การวางผังที่สัมพันธ์กับการเข้าถึงและเส้นทางสัญจรนั้น เป็นการให้ความสำคัญแก่การอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนให้เข้าถึงวัดได้โดยสะดวก นอกจากนี้ การหันด้านหน้าอาคารซึ่งมีลักษณะเป็นอาคารที่มีหลังคาประธานทรงจั่ว ย่อมทำให้เกิดมุมมองที่งดงามและสง่างามยามเมื่อมองเข้ามาจากเส้นทางสัญจร เนื่องจากเปิดด้านหน้าจั่วที่มีการประดับตกแต่งอย่างงดงามหันสู่เส้นทางสัญจร ทว่าแนวคิดเรื่องความงามดังกล่าวคงเป็นแนวคิดที่เข้าสู่กระบวนการออกแบบวางผังวัดในหลวงพระบางในชั้นหลัง กล่าวคือ มีวัดบางวัดที่มีการรื้อสิมเดิม และสร้างใหม่ หรือการสร้างวัดใหม่ บนกรอบความคิดในการวางผังในบริบทแวดล้อมทางความคิดแบบใหม่ที่เน้นความสง่างามด้วยการเปิดด้านหน้าจั่วให้เห็นจากมุมมองของทางเข้าผังบริเวณ

ตัวอย่างวัดที่มีการวางผังโดยหันด้านหน้าอาคารเข้าสู่เส้นทางสัญจร โดยไม่ได้คำนึงถึงการวางผังที่ให้ทิศทางของตัวอาคารสัมพันธ์กับทิศทางการไหลของแม่น้ำโขงอีกต่อไปมีจำนวน 3 วัด ดังกรณีศึกษา *“วัดหนองสีคูนเมือง”* ซึ่งสิมหลังปัจจุบันหันหน้าเข้าสู่ถนนขุนซวา ทั้งนี้มีประวัติกล่าวว่าสิมเดิมนั้นเกิดอัคคีภัย และสร้างสิมใหม่ในปีค.ศ.1774 | พ.ศ.2317 และสิมในปัจจุบันสร้างปีค.ศ.1964 | พ.ศ.2507 ซึ่งไม่อาจทราบได้ว่าสิมที่สร้างทดแทนหลังที่ถูกไฟไหม้นั้นมีการวางทิศทางอย่างไร สำหรับ *“วัดเชียงม่วน”* ซึ่งก็หันสิมและหน้าวัดเข้าสู่ถนนขุนซัวเช่นเดียวกันกับวัดหนองสีคูนเมือง ทว่าสิมของวัดเชียงม่วนยังมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและระบบการก่อสร้างเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบจารีตหลวงพระบางเช่นเดียวกันกับสมของวัดอื่นๆ ที่กล่าวมาข้างต้น และมีปีที่ก่อสร้างในราวปีค.ศ.1853 | พ.ศ.2396 และ *“วัดพะบาดใต้”* ซึ่งอยู่นอกบริบทเมืองหลวงพระบางออกไปทางด้านใต้ของเมือง หรือที่เรียกว่า *“หางเมือง”* ซึ่งสิมของวัดพระบาทใต้ก็ตั้งหันหน้าเข้าสู่ถนนเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 12: แสดงแผนผังบริเวณวัดต่างๆ ที่วางผังสัมพันธ์กับเส้นทางสัญจร โดยการวางทิศของสิมเข้าหาเส้นทางสัญจร

8. สรุปผลการศึกษา

กรอบความคิดที่ 1 จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับการวางผังวัดในเมืองหลวงพระบางจากข้อเสนอของโซฟี เคลมองท์-ซาร์ ปองติเอร์ และปีแอร์ เคลมองท์ (Clement S. and Clement P., 2003) และจันทนีย์ จิรัณธนัฐ ด้วย (Chiranthanut C., 2010) ที่เสนอแนวคิดเรื่องคติในการวางผังเรือนพื้นถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวลาวว่าให้ความสำคัญกับแนวทางการไหลของสายน้ำที่ชุมชนได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ และการกำหนดทิศทาง *"หัวเมือง"* หรือ *"หัวบ้าน"* หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็น *"ทิศเหนือเสมือน"* นั้นกำหนดตาม *"ทิศทางต้นน้ำ"* ในขณะที่ *"หางเมือง"* หรือ *"หางบ้าน"* หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็น *"ทิศใต้เสมือน"* นั้นกำหนดจาก *"ทิศท้ายน้ำ"* ที่น้ำไหลไป ทำให้มีการกำหนดทิศทางในการวางแกนของเรือนให้วางตัวในแนวเดียวกับสายน้ำ และมักให้ด้านหน้าของอาคารหันไปทางต้นน้ำ ทว่าข้อเสนอดังกล่าวนั้นใช้ในการอธิบายการวางผังหมู่บ้าน และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนที่อยู่อาศัยในวัฒนธรรมลาว ในการศึกษานี้ จึงนำมาเป็นกรอบความคิดในการตรวจสอบการวางผังวัดในเมืองหลวงพระบางว่าสอดคล้องกับการวางผังดังกล่าวหรือไม่ อย่างไร

กรอบความคิดที่ 2 ว่าด้วยการวางผังที่สืบเนื่องจากคติการวางผังพุทธศาสนสถานที่ให้ความสำคัญกับ *"ทิศตะวันออก"* ซึ่งทำการก่อสร้างอาคารประธานของวัดที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประธานของวัดจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก โดยเฉพาะวัดที่ในรัฐพุทธศาสนาข้างเคียงที่รุ่งเรืองอยู่ร่วมสมัยกันกับหลวงพระบาง คือ ล้านนา และสุโขทัย ในการศึกษานี้ จึงจะนำมาเป็นกรอบความคิดในการตรวจสอบการวางผังวัดในเมืองหลวงพระบางว่าสอดคล้องกับคติในการวางผังอาคารสำคัญทางพระพุทธศาสนาให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออกหรือไม่ อย่างไร

กรอบความคิดที่ 3 ว่าด้วยการวางผังที่ให้ความสำคัญกับการเข้าถึงและเส้นทางสัญจร ซึ่งเป็นการวางผังที่มีบทบาทขึ้นมาในชั้นหลัง โดยเฉพาะหลังจากที่มีการวางผังเมืองและการตัดถนนเส้นต่างๆ ที่ทำให้เส้นทางสัญจรทางบกมีบทบาทมากขึ้น อีกทั้งเมืองหลวงพระบางได้รับการวางผังเมืองใหม่หลังจากกรณีที่กลุ่มฮ่อธงดำได้เข้าปล้นและเผาเมือง ในการศึกษานี้ จึงจะนำมาเป็นกรอบความคิดในการตรวจสอบการวางผังวัดในเมืองหลวงพระบางว่า สอดคล้องกับการให้ความสำคัญกับเส้นทางสัญจรและการเข้าถึงเช่นวิธีการออกแบบสมัยใหม่หรือไม่ อย่างไร

จากกรอบความคิดทั้ง 3 ที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับการศึกษาพบว่า การวางผังวัดในเมืองหลวงพระบางมีมูลเหตุปัจจัยจากกรอบความคิดที่ 1 คือ *"การวางผังที่สัมพันธ์กับทิศทางการไหลของแม่น้ำ"* และ *"การวางผังที่สัมพันธ์กับการเข้าถึงและเส้นทางสัญจร"* แต่ไม่พบ *"การวางผังที่สัมพันธ์กับคติทางพุทธศาสนา"*

ทั้งนี้ การวางผังที่สัมพันธ์กับทิศทางการไหลของแม่น้ำนั้น พบวัดทั้งสิ้น 26 วัด จากวัดทั้งหมด 29 วัด (ดูในตารางที่ 1) ซึ่งมีการวางผังบริเวณสอดคล้องกับคติความเชื่อในการวางผังในวัฒนธรรมลาว ทั้งนี้ จากการศึกษายังพบว่า หากว่าเป็นเมืองหรือชุมชนที่มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน ในการวางผังจะเลือกแสดงความสัมพันธ์กับแม่น้ำสายหลัก ทั้งนี้ คติการวางผังเช่นนี้มีความสัมพันธ์กับความเชื่อเช่นเดียวกับการปลูกสร้างบ้านเรือน ทั้งนี้จึงทำให้มีข้อสันนิษฐานต่อเนื่องว่ามีมาเก่าแก่อย่างช้าในราวพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ดี แม้ว่าวัฒนธรรม ประเพณี และพุทธศาสนาของเมืองหลวงพระบางนั้นแสดงความสัมพันธ์กับรัฐล้านนา และสุโขทัยอย่างใกล้ชิด แต่ทว่าจารีตในการวางทิศทางของผังวัดในเมืองหลวงพระบางที่กำหนดโดยอาคารประธานของวัด คือ *"สิม"* นั้น กลับมีความแตกต่างจากการวางผังวัดในวัฒนธรรมล้านนาและสุโขทัยซึ่งต่างก็ให้ความสำคัญกับสร้างพระวิหารให้หันหน้าทางทิศตะวันออก อันแสดงให้เห็นว่าจารีตในการวางผังทิศทางของเรือนและวัดในเมืองหลวงพระบางที่ให้ความสำคัญกับทิศทางการไหลของแม่น้ำนั้นเป็นจารีตที่มีคุณลักษณะเฉพาะตัวของวัฒนธรรมลาว ซึ่งอาจพัฒนาขึ้นจากการสร้างบ้านแปงเมืองที่อยู่ใกล้ชิดกับแม่น้ำและมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น แตกต่างไปจากเมืองเชียงใหม่ และสุโขทัย

สำหรับการวางผังที่สัมพันธ์กับการเข้าถึง และเส้นทางสัญจรนั้น เป็นรูปแบบการวางผังที่ปรากฏขึ้นในชั้นหลัง ทั้งนี้ หากใช้ข้อมูลการก่อสร้างสิมวัดเชียงม่วน คือ ค.ศ.1853 | พ.ศ.2396 ในที่นี้จึงมีข้อเสนอว่าแนวคิดเรื่องการวางผังที่เริ่มให้ความสำคัญกับเส้นทางสัญจรดังกล่าวนั้นเริ่มต้นขึ้นในราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 หรือปลายพุทธศตวรรษที่ 24 ซึ่งสัมพันธ์กับการเข้ามาของอิทธิพลของตะวันตกในการวางผังและการก่อสร้างสถาปัตยกรรมแบบอาณานิคม และหลังจากนั้นมาก็เริ่มมีความนิยมในการสร้างสิมใหม่ในวัดเดิมในกรณีที่มีการรื้อสิมเดิมลงแล้วสร้างให้หันหน้าสู่เส้นทางสัญจรเกิดขึ้น ดังกรณีของสิมวัดหนองสีคูนเมือง และวัดพระบาดใต้ ทว่าก็ยุติลงในชั้นหลังเนื่องจากภาวะความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองที่เกิดขึ้นในสปป.ลาว จึงทำให้การทำนุบำรุงด้วยการบูรณปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซม และสร้างเสนาสนะใหม่มีน้อย และยิ่งเมื่อมีเมืองหลวงพระบางได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม ในปีค.ศ.1992 | พ.ศ.2535 อันเป็นเหตุให้การรื้อสิมเก่าลงและสร้างใหม่ไม่อาจทำได้ จึงทำให้ตัวแบบของการวางผังที่ให้ความสำผคัญกับเส้นทางสัญจรซึ่งเป็นแนวความคิดใหม่ที่เริ่มเข้ามาแทนที่แนวคิดเรื่องการวางผังแบบจารีตเดิมนั้นไม่อาจเกิดขึ้นได้อีกต่อไปสำหรับกรณีศึกษาเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง

บรรณานุกรม

- Clement, Sophie and Clement,Pierre,(2003). Kirdsiri Kreangkrai (Translated in Thai) **Ruen Lao: nai khet Vieng Chan and Luang Prabang**. (in Thai) **[Vernacular Lao's Houses in Vientien and Luang Prabang]**. Vientien: Dokket.
- Boonyasurat Woralan. (2005). **Chuen chom sathapat wat nai Luang Prabang**. (in Thai) **[Architectural appreciation of temples in Luang Prabang]**. Bangkok: Muang Boran.
- Denise Heywood. **Ancient Luang prabang**. Bangkok: River Book, 2005.
- Luang Prabang. (2001). **Plan de Sauvegarde et de Mise en valeur, Fascicule de Recommandation No 8: Monasteres**,
- Chiranthanut Chantanee. (2010). **Considerations on Spatial Formation and Transformation of Tai-Lao Villages and dwellings in the Central Mekong Basin, Thailand and Laos.,** Dissertation. University of Shiga Prefecture: Japan.